

Ломаченко Т.І. РЕФОРМУВАННЯ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРА В КОНТЕКСТІ УГОДИ БАЗЕЛЬ ШІІІ

УДК 336.71

І. Вступ. На сьогоднішній день, оцінюючи реалії розвитку банківського сектору, ми чітко розуміємо, що розвинута банківська система є необхідною умовою гармонійного функціонування вітчизняної економіки в цілому. Аналізуючи стан банківського сектору України за останні роки, можемо зазначити, що банківська система розвивалася за схемою «бум – спад». На даному етапі реформування в Україні, як і в світі в цілому, склалась сприятлива ситуація щодо вироблення нової стратегії творення національної банківської системи та відновлення довіри суспільства до неї. Перед владою та Національним банком України, а також учасниками фінансових ринків стоїть завдання – виробити нові стандарти банківського нагляду, визначити нові принципи формування банківської системи та стратегічні цілі її розвитку.

ІІ. Постановка завдання. Метою даної статті є обґрунтування напрямів та перспектив розвитку сучасного стану банківської системи України в умовах посилення впливу світового розвитку банківського сектору та виходу на міжнародні фінансові ринки.

ІІІ. Результати дослідження. Останнім часом було досить багато зроблено для модернізації та реформування банківської системи України, але незважаючи на досягнуті успіхи, невирішених проблем, що стримують стрімкий розвиток банківського сектору ще доволі багато. Період стабілізації банківського сектору, що спостерігається на даному етапі розвитку, дозволяє провести ретельний аналіз і оцінку ситуації. Як вже було зазначено, що банківський сектор України за останні роки розвивався за схемою «бум-спад»: досить швидке зростання обсягу позик, які надавались в іноземній валюті за рахунок дешевих зовнішніх запозичень, призвело до накопичення низки макроекономічних проблем та розлагодження банківського сектору, що зробило його нестійким та уразливим до світових фінансових процесів. З початком фінансової кризи в кінці 2008 року вітчизняний банківський сектор зіткнувся з серйозними проблемами ліквідності та платоспроможності. В результаті зупинилось кредитування, що призвело до створення додаткового навантаження на реальний сектор, який почав входити у фазу глибокого спаду. Але підтримка міжнародних фінансових установ та рішучі заходи з боку уряду дозволили запобігти повного краху і заспокоїти ситуацію.

Далі хотілося б привести більш детальний аналіз проблем та перспектив розвитку банківської системи саме у таких напрямках: управління ліквідністю та кредитним портфелем банків, їх капіталом в умовах макроекономічної нестабільності, а також реформування банківського сектору в контексті угоди Базель ШІІІ. Стабільність і надійність будь-якого банку залежить від рівня ліквідності його активів. На сьогоднішній день забезпечення відповідного рівня активів є одним із найважливіших завдань ефективного управління банком, оскільки визначає його платоспроможність.

Ліквідність банку визначає його платоспроможність, а також вплив наступних факторів: розмір капіталу, спеціалізація й диверсифікованість банківських послуг, загальний рівень ризикованості здійснюваних операцій, співвідношення власних і позичених коштів. Протягом І кварталу 2012 року заходи, що вживалися Національним банком України щодо збалансування стану грошово-кредитного ринку, відповідно відображалися на динаміці банківської системи. Основними каналами підтримки ліквідності, в даний період, були кредити рефінансування та купівля НБУ цінних паперів на відкритому ринку. Також Національний банк України здійснював операції на відкритому ринку з державними цінними паперами. Обсяг придбаних ним державних облігацій України становив 0.7 млрд. грн. (за номінальною вартістю) [1].

У березні кошти на коррахунках банків збільшилися на 15.4%, або на 2.5 млрд. грн. (зростання спостерігалось переважно в другій половині місяця). Розрахунковий обсяг середньоденної вільної ліквідності банків був на 2.7 млрд. грн. більше, ніж у попередньому місяці, і становив 5.0 млрд. грн. Як наслідок, середньозважена процентна ставка за угодами на міжбанківському кредитному ринку знизилася на 2.4 процентного пункту – до 4.4% річних.

Динаміка коррахунків банків у березні певною мірою була зумовлена прискоренням зростання ресурсної бази банків та операціями Національного банку України з викупу іноземної валюти для поповнення міжнародних резервів. За підсумками місяця вперше з початку року сальдо інтервенцій Національного банку України на міжбанківському ринку було додатне і становило 152.5 млн. дол. США. Крім того, на стан ліквідності банків впливали операції Національного банку України на відкритому ринку з викупу в банків облігацій внутрішньої державної позики. За місяць було придбано цінних паперів за номінальною вартістю на суму 2.0 млрд. грн., що становило 48.8% від загального обсягу таких операцій за І квартал (з початку року – 4.0 млрд. грн.). Обсяг рефінансування банків Національним банком України в березні становив 5.1 млрд. грн., або 48.6% від загального обсягу за І квартал (з початку року – 10.5 млрд. грн.). Середньозважена процентна ставка за цими операціями становила 8.8% річних (з початку року – 8.9% річних). Водночас обсяг мобілізаційних операцій становив 1.7 млрд. грн. (з початку року – 1.8 млрд. грн.), а їх середньозважена процентна ставка – 2.0% річних (з початку року – 2.1% річних) [2].

З метою створення умов для більш гнучкого управління банками ліквідністю було оптимізовано вимоги до формування банками обов'язкових резервів. Зокрема з 31.03.2012 зменшено розмір (зі 70% до 60%) перерахувань коштів на окремий рахунок у Національному банку України від суми обов'язкових резервів, що сформовані за попередній звітний період резервування. Задля поглиблення диференціації нормативів

обов'язкового резервування в напрямі посилення преференційних умов резервування коштів, залучених у національній валюті, встановлено нульову ставку резервування. Крім того, за коштами, залученими банками від банків-нерезидентів та фінансових організацій-нерезидентів у російських рублях, норматив обов'язкового резервування встановлено 0%. Разом з цим для банків було встановлено вимогу стосовно щоденного зберігання на початок операційного дня коштів обов'язкових резервів на кореспондентському рахунку в Національному банку України в розмірі не менше, ніж 30% від суми обов'язкових резервів, сформованих за попередній звітний період резервування. Проблема капіталізації банківської системи є надзвичайно актуальною для подальшого і динамічного розвитку фінансового сектору України, оскільки відіграє важливе значення для підтримки іміджу кожного банку та для можливості закріплення своїх позицій у конкурентному середовищі.

У даний момент питання капіталізації українських банків стало особливо актуальним і широко обговорюється вченими і практиками банківської справи. Аналіз основних показників роботи банківської системи свідчить про випередження темпів росту капіталу порівняно з темпами росту ВВП, що є позитивним фактором, однак темпи росту капіталу значно відстають від нормативних, що свідчить про актуальність проблеми капіталізації. Згідно з рекомендаціями Базельського комітету основні напрями реалізації антикризових заходів у сфері банківського нагляду повинні проводитися в таких площинах:

- 1) сильний регулятивний капітал банківських установ;
- 2) чіткі стандарти для банківської ліквідності;
- 3) удосконалення системи управління ризиками, корпоративної організації й контролю в банках;
- 4) поліпшення прозорості банківських організацій.

Крім зазначених шляхів підвищення капіталізації окремих банків, слід також назвати консолідацію банківського капіталу в результаті злиття та поглинання банків [3]. Це ефективний метод для створення висококапіталізованої банківської системи України, який широко застосовується в економічній практиці зарубіжних країн. Сукупний розмір власного капіталу українських банків протягом 2011 року зріс на 12.9% (17.8 млрд. грн.) і становив 155.5 млрд. грн., станом на 01.01.2012 р. Розмір власного капіталу і надалі продовжує бути меншим за статутний капітал, що пояснюється значними збитками банківської системи України.

Протягом 2011 року в Україні спостерігалось зростання інвестиційної активності після трьохрічного скорочення обсягів інвестицій в основний капітал. На зростання інвестицій в основний капітал вплинуло збільшення державного фінансування в рамках підготовки до чемпіонату Європи з футболу 2012 року, впровадження Державної програми енергоефективності та високі досягнення сільського господарства в 2011 році. Унаслідок слабкого зовнішнього попиту на фоні рецесії в Єврозоні та певної стагнації на інших зовнішніх ринках визначальним чинником економічного зростання в Україні в 2011 році та на початку звітної року був високий внутрішній інвестиційний попит. Протягом 2011 року в економіці було освоєно 209.1 млрд. грн. інвестицій в основний капітал, що на 22.4% більше, ніж у попередньому році. Зростання інвестиційної активності в Україні спостерігалось вперше з 2007 року (у 2008, 2009 та 2010 роках відбувалося скорочення обсягів інвестицій у порівнянних цінах на 2.6%, 41.5% та 0.6% відповідно). Проблеми капіталізації гострішають із приходом у банківську систему України іноземних інвесторів та акціонерів. Вітчизняні банки відчувають дедалі більшу потребу в збільшенні обсягів капіталу, тому планування розвитку капітальної бази розглядається як одне з основних завдань менеджменту.

З метою підвищення рівня капіталізації банківської системи потрібно забезпечити реалізацію таких заходів: розробка банками системи заходів щодо залучення нових джерел коштів; розроблення і запровадження дієвих механізмів консолідації банків і створення банківських холдингів; розроблення банками планів підвищення рівня капіталізації з використанням додаткових джерел залучення коштів як на внутрішніх, так і зовнішніх фінансових і грошових ринках; залучення банками стратегічних інвесторів, зокрема вітчизняних; оптимізація процесу управління власним капіталом банку на засадах зважених підходів до формування стратегії діяльності банківської установи та ефективного управління ризиками [4].

Розширення ресурсної бази банків сприяло поступовому зростанню кредитної підтримки реального сектору економіки. Незважаючи на загальне зменшення залишків за кредитами, наданими резидентам, у I кварталі 2012 року (унаслідок їх сезонного зменшення в січні), уже в лютому і березні спостерігалось зростання кредитних вкладень. Про активізацію кредитної підтримки резидентів свідчило суттєве зростання обсягів нових кредитів. Нарощення кредитування відбулося переважно за рахунок сектору нефінансових корпорацій (НК). Тривала стійка тенденція до зростання кредитів домогосподарств у національній валюті. Водночас залишки за кредитами, наданими сектору домашніх господарств (ДГ), продовжували скорочуватися, що пояснювалось їх зменшенням в іноземній валюті.

За I квартал 2012 року кредити, надані в економіку України, скоротилися на 0.3%, що пояснювалось сезонним зниженням кредитування в січні. Проте вже в лютому та березні завдяки розширенню ресурсної бази банків, а також здешевленню кредитних коштів спостерігалось нарощення місячних темпів кредитування. Зокрема, в березні кредити зросли на 0.3 млрд. грн. і на 01.04.2012 становили 799.2 млрд. грн. Їх збільшення відбулося за рахунок кредитів у національній валюті (на 0.9%, або на 4.3 млрд. грн.). Натомість залишки за кредитами в іноземній валюті скоротилися на 1.2%, або на 3.9 млрд. грн. (завдяки зменшенню кредитних вкладень сектору ДГ).

Річні темпи приросту кредитів, наданих резидентам, становили в березні 6.3%, у тому числі в національній валюті – 17.4%, в іноземній – «мінус» 7.0%. Кредитування в I кварталі поточного року відбувалось переважно на короткий термін – кредити зі строком погашення до 1 року зросли на 3.6% (у березні – на 1.5%). Водночас залишки за кредитами зі строком погашення від 1 до 5 років зменшилися на

1.1%, більше 5 років – на 4.8% (у березні відповідно зростання на 0.5% та скорочення на 2.9%). На кінець березня спостерігалось прискорення зростання кредитів до 1 року в річному обчисленні до 25.0%. Зростання кредитних залишків зі строком погашення від 1 до 5 років уповільнилося до 2.6%. Залишки за кредитами більше 5 років продовжували низхідну динаміку і порівняно з березнем 2011 року зменшилися на 10.2%. Світова фінансова криза загострила необхідність переосмислення принципів регулювання діяльності банків, а також посилила потребу в розробці та впровадженні нових підходів і методів оцінки системних ризиків, створенні контрциклічних норм достатності капіталу та формуванні резервів на покриття можливих збитків за позиками на періоди економічних піднесень і спадів. Саме з цією метою Базельським комітетом з питань банківського нагляду було розроблено пакет реформ, який отримав назву Базель ШІІІ. Посилене регулювання світової банківської системи, на думку представників Базельського комітету, має забезпечити від повторення світових фінансових та економічних криз, подібних тій, яка сталася два роки тому. Автори чергових поправок до Базельської угоди про капітал сподіваються, що запропонований пакет змін дасть змогу суттєво посилити фінансовий стан банків та забезпечити їх від прийняття на себе надмірних ризиків.

Головною метою запропонованих в Угоді про капітал змін, які відповідають принципам Базеля ШІІІ, є підвищення якості, прозорості й удосконалення структури банківського капіталу, розширення практики покриття ризиків капіталом і стимулювання заходів щодо створення резервних його запасів. Зокрема, переважаючою формою капіталу першого рівня повинні стати прості акції та нерозподілений прибуток. Головним нововведенням Базеля ШІІІ стало істотне підвищення вимог до форми капіталу першого рівня (Tier 1), до якого рекомендовано включати лише акції та нерозподілений прибуток. Показник капіталу першого рівня повинен зрости з 4 до 6%. Це означає, що інші інструменти капіталу першого рівня – відкладені податкові активи, інвестиції в інші фінансові компанії (additional going concern capital) можуть становити до 1.5% від загального розміру капіталу першого рівня [5].

Мінімальні вимоги до капіталу залишаються на рівні 8% з урахуванням нового буфера капіталу. Причому в загальному капіталі розмір капіталу першого рівня (основний капітал) повинен становити 6%, а капітал другого рівня (додатковий) – не більше 2%. Таким чином змінюються акценти у структурі капіталу. Основний капітал згідно з вимогами Базеля ШІІІ повинен утричі перевищувати додатковий. Капітал третього рівня, який за базельськими вимогами використовувався лише для страхування від ринкового ризику, буде скасовано. (До речі, в Україні показник капіталу третього рівня не використовувався).

Таким чином, з метою страхування від ринкового ризику банки матимуть капітал, якість складу якого буде подібною до якості капіталу, що використовується для виконання вимог щодо протидії кредитному та операційному ризику. Це дасть змогу забезпечити таку ж високу якість капіталу, що використовується для протидії ринковому ризику, як і якість капіталу, який використовується для виконання вимог щодо запобігання кредитного та операційного ризиків.

У оновлених вимогах Базельського комітету передбачається обмеження банків від надмірних ризиків шляхом встановлення нового розміру коефіцієнта лівериджу – відношення обсягу позикових коштів банку до власних – на рівні 3%. Система нових стандартів передбачає гармонізований на міжнародному рівні коефіцієнт лівериджу, який повинен доповнювати показники капіталу з урахуванням ризиків. Частка позикових активів є абсолютним нововведенням Базельського комітету. Цей показник ніколи раніше не розглядався як складова Угоди про капітал.

У листопаді 2010 року в Сеулі відбулася зустріч лідерів країн Великої двадцятки (G-20), на якій розглянуто нові стандарти банківського регулювання. Результатами саміту щодо вдосконалення банківського нагляду стало прийняття ряду рішень [6].

По-перше, схвалено пропозиції Базельського комітету з питань банківського нагляду відносно нових банківських стандартів капіталу та ліквідності.

По-друге, домовлено вдосконалювати регулювання тіньових банківських систем. А саме: країни G-20 звернулися до Ради фінансової стабільності з проханням відновити співпрацю з іншими міжнародними організаціями, які встановлюють стандарти, і розробити до середини 2011 року рекомендації щодо вдосконалення регулювання та нагляду за тіньовою сферою банківської системи.

По-третє, окреслено подальші напрями роботи над оновленими базельськими вимогами, зокрема щодо зниження рівня ризиків, пов'язаних із функціонуванням транснаціональних (системоутворюючих) фінансових інститутів та їх банкрутством. Для цього Рада фінансової стабільності і Базельський комітет розробляють комплексний підхід до формування капіталу системно важливих фінансових інститутів, який міг би включати комбінації надбавки капіталу, умовного капіталу та страхового кредиту. З метою забезпечення та підтримки стабільності фінансового сектору в цілому ухвалено рішення щодо запровадження додаткових вимог до капіталу, ліквідності, щодо вжиття інших наглядових заходів, спрямованих на зменшення негативної дії зовнішніх чинників, які породжують системно важливими установами, а також щодо посилення фінансового регулювання та нагляду за діяльністю хеджфондів, використанням позабіржових фінансових інструментів і діяльністю кредитних рейтингових агентств.

Представники Базельського комітету переконані, що запропоновані вимоги є раціональними й не стануть на заваді відновленню світової економіки після кризи.

IV. Висновки:

1) Обґрунтовані напрями та перспективи розвитку сучасного стану банківської системи України, які нададуть змогу суттєво посилити фінансовий стан банків та забезпечити їх від прийняття на себе надмірних ризиків.

2) Визначено нові стандарти банківського регулювання, окреслено подальші напрями роботи, зокрема щодо зниження рівня ризиків, пов'язаних із функціонуванням транснаціональних (системоутворюючих) фінансових інститутів та їх банкрутством.

Джерела та література:

1. Базельський комітет з питань банківського нагляду : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bis.org/publ/bcbs107.htm>.
2. Міщенко В.І. Банківський нагляд : підруч. / В. І. Міщенко, С. В. Науменкова. – К. : Центр наук. досліджень НБУ; Ун-т банк. справи НБУ, 2011. – 498 с.
3. Basel II capital framework enhancements announced by the Basel Committee : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bis.org/press/p090713.htm.
4. Consultation Paper on further possible changes to the Capital Requirements : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eba.europa.eu/documents/Publications/Other-Publications/Others/2010/Comments-to-CRDIV.aspx>
5. Directive : [Електронний ресурс] // CEBS's comments on the Commission services. – 2010, April. – Режим доступу : <http://www.c-eps.org/documents/Publications/Other-Publications/Others/2010/Comments-to-CRDIV.aspx>.
6. Countercyclical capital buffer proposal : [Електронний ресурс] // Consultative document. – 2010, July. – Режим доступу : <http://www.bis.org/publ/bcbs172.htm>.
7. G20 communique: the text in full : [Електронний ресурс]. – 2010, November. – Режим доступу : <http://www.guardian.co.uk/business/2010/nov/12/g20-declaration-full-text>.